

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2017.68.20>
УДК 911.3 (477.52)

А. Корнус, канд. геогр. наук, доц., О. Корнус, канд. геогр. наук, доц.
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Розглянуто трансформації галузевої та територіальної структури промисловості Сумської області. Проаналізовано частки окремих галузей промисловості регіону у вартості виробленої промислової продукції, з'ясовано їхню динаміку. Установлено зменшення питомої ваги промисловості у структурі валової доданої вартості, що створюється у регіоні, та у структурі зайнятості населення Сумської області, що свідчить про деіндустріалізацію економіки регіону. Також установлено, що головною галуззю обробної промисловості за вартістю виробленої продукції є харчова промисловість, натомість машинобудування, яке тривалий час мало найбільшу частку в промисловості, як за вартістю продукції, так і за кількістю працівників, перемістилося аж на третє місце, пропустивши вперед ще й хімічну промисловість. Досліджено збіднення галузевої та розрідження територіальної структури промислового комплексу регіону.

Ключові слова: трансформація, добувна промисловість, обробна промисловість, галузі промисловості, деіндустріалізація, Сумська область.

Вступ. Постановка проблеми. Проблема географічних відмінностей співвідношення різних секторів виробництва має важливе значення для розвитку суспільства та економіки країн і регіонів. Промисловість узагалі є регіоноформуючим видом економічної діяльності, яка дає імпульс для розвитку інших виробництв, а також транспорту, сфери послуг, впливає на формування системи розселення, екологічний стан довкілля. Структурні зміни, що відбуваються у промисловості, спричиняють трансформацію інших структур регіональних соціогеосистем. Тому дослідження галузевої й територіальної структури промисловості України та її регіонів, з'ясування географічних особливостей їхньої трансформації, оцінка ролі промисловості у структурі зайнятості населення та формуванні валової доданої вартості й валового внутрішнього продукту є важливим і актуальним.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Дослідженням трансформації промислового комплексу займалося широке коло науковців як в Україні, так і за кордоном, серед яких Б. Данилишин, М. Долішній, О. Гладкий, С. Ішук, І. Маєргойз, К. Мезенцев, Г. Підгрушний, А. Пробст, О. Топчієв, А. Трейвіш, М. Фащевський, А. Хрущов. Вагомий внесок у розвиток теорії організації й територіальної структури виробництва зробили А. Голіков, В. Нагірна, М. Паламарчук, Ю. Пітюренко, К. Ташук, О. Шаблій. Промислового комплексу Сумської області також присвячено кілька економіко-географічних праць. Одну із перших згадок про нього ми зустрічаємо у роботі К. Залеського [5, с. 10], де зазначається, що наслідком розвитку буряково-цукрової промисловості "стало надзвичайне зростання повітового міста Суми, яке за 10 років із занепалого з немощними бруківкою вулицями, перетворилося в місто із 40-тисячним населенням, електричним освітленням, водопроводом та ін.". Певною мірою промисловість Сумської області описано у роботі П. А. Гудзенка [3], детальніше її охарактеризовано у праці А. Голікова зі співавторами [2], яку можна вважати підсумковою характеристикою промислового комплексу регіону, що сформувався у радянський період. Вагомий внесок у дослідження промислового комплексу м. Суми зробила у своїх публікаціях Г. Леонтьєвої [13–15]. Однак наукових праць, присвячених трансформації територіальної та галузевої структури промисловості регіону, поки небагато.

Мета дослідження. Економічна криза в Україні призвела до помітних трансформацій як у промислового комплексу в цілому, так і в окремих його галузях. Більшість промислових підприємств в області були побудовані ще за радянський часів і на сьогодні мають застаріле матеріально-технічне обладнання, використовують старі технології, що знижує конкурентоздатність їх про-

дукції на внутрішніх та зовнішніх ринках. Спостерігається закриття підприємств або їх переорієнтація. Це гостро ставить питання модернізації промислового комплексу Сумської області як стратегічної галузі господарства, втрата якої була б вкрай небажаною для економіки й населення регіону. Усе це й зумовило мету нашого дослідження, яка полягає у виявленні тенденцій розвитку промислового комплексу Сумської області в сучасних ринкових умовах.

Викладення основного матеріалу. Промисловість – важлива галузь економіки Сумської області. За підсумками 2015 р., у регіоні працювало 936 промислових підприємств (58 із яких мали статус великих і середніх). Частка регіону в загальному обсязі реалізованої промислової продукції України незначна і, зазвичай, становила близько 1,4–1,5 % [17]. Однак сьогодні, у зв'язку із падінням виробництва на Донбасі, вона зросла до 2 %.

Основу промислового комплексу Сумської області становлять чотири великі галузі індустрії: добувна промисловість (23,1 % загального обсягу вартості реалізованої промислової продукції за підсумками 2016 р.), машинобудування та металообробка (14,7 %), харчова промисловість (18,7 %), хімічна і нафтохімічна промисловість (14,8 %), на які припадає більше 70 % вартості реалізованої продукції промисловості. За 2001–2016 рр. у промислового комплексу регіону відбулися помітні структурні зрушення, зазнала змін і частка окремих галузей у ньому, що відбилося на структурі обсягів реалізованої промислової продукції Сумської області за основними видами діяльності (табл. 1).

За підсумками 2016 р., промисловість Сумської області забезпечувала робочими місцями понад 71,9 тис. осіб (середня кількість працівників в еквіваленті повної зайнятості) [4]. Основна їх частина – 42 тис. осіб – припадала на працівників переробної промисловості, у т. ч. машинобудування – 16,4 тис. робітників, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 8 тис. осіб, хімічної – 7,7 тис. осіб, харчової промисловості – 6,3 тис. робітників. У добувній промисловості – майже 3,5 тис. робітників.

Зауважимо, що частка працівників, які зайняті у промисловості Сумської області, загалом невелика і продовжує скорочуватись. Так, станом на 1.01.2017 р., частка працівників промисловості становила 15 % усіх зайнятих у економіці, у той час як роком раніше ця частка була 15,7 % – тоді у промисловості працювало 73,8 тис. працівників [4]. Станом на 1.01.2010 р. частка працівників промисловості досягала 17,6 % від усього зайнятого населення Сумської області, а кількість робітників у цій галузі становила 97,6 тис. осіб; у 2000 р. ці показники становили 26,6 % і 137,9 тис. осіб відповідно [4].

Таблиця 1. Динаміка галузевої структури промисловості Сумської області
(у відсотках до підсумку вартості реалізованої продукції) [10]

Галузі промисловості	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Промисловість у цілому	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Добувна промисловість	16,4	25,4	23,9	25,7	25,1	28,8	23,1
Переробна промисловість:	68,8	61,8	62,2	60,4	62,8	60,3	62,0
харчова	20,6	16,0	17,8	19,8	20,2	17,8	18,7
легка	2,8	1,4	0,8	1,3	1,9	2,9	3,0
деревообробна	1,0	0,9	0,9	1,0	1,3	1,7	2,0
хімічна	13	15,6	13,7	12,8	16,7	16,5	14,8
металургія	5,8	4,3	4,3	4,0	5,4	6,1	7,7
машинобудування	22,5	22,2	23,0	20,1	16,0	14,3	14,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	13,4	11,7	12,8	13,0	11,2	10,1	19,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,4	1,1	1,1	0,9	0,9	0,8	0,9

У структурі валової доданої вартості (ВДВ) частка промисловості є майже такою самою, як і її частка у структурі зайнятості – 24–27 % й залишається дещо більшою від загальноукраїнського показника [1].

Початок XXI ст. характеризується стрімкою деіндустріалізацією економіки Сумської області, яка проявляється як у структурі зайнятості населення, так і у структурі ВДВ. Ці процеси торкнулися не тільки Сумщини, а й усіх регіонів України, розпочавшись ще у 80-ті рр. минулого століття. Про початок деіндустріалізації свідчить той факт, що вже тоді був порушений нормальний механізм відтворення основного капіталу. Це проявилось у збільшенні ступеня зносу основних фондів. Якщо у 1980 р. у середньому по промисловості цей знос становив 37,4 %, то до 1990 р. він зріс до 48,7 %.

Особливо негативна ситуація склалася в металургійному комплексі, де ступінь зносу був найвищим серед галузей промисловості й становив 60,9 %. Друге місце після металургії посідали хімічна промисловість та нафтохімія – 55,5 % [10]. Як наслідок деіндустріалізації, протягом 80-х рр. зменшилася питома вага промисловості у виробництві національного доходу при значному зростанні частки сільського господарства. За 10 років ці показники змінилися, відповідно, із 50,6 до 42,4 % і з 18,2 до 28,0 %. Інакше кажучи, у 1980–1990 рр. поряд із деіндустріалізацією, спостерігалася фактично реаграризація економіки України.

Усі ці процеси були характерні й для економіки Сумської області. Так, за 2005–2008 рр. частка працівників, зайнятих у промисловості регіону, зменшилася із 28,9 % до 27,09 %, а за 2009–2012 рр. питома вага найманих працівників, зайнятих у промисловості, ще скоротилася до 26,15 % від усіх зайнятих в економіці. У 2006 р. середньорічна чисельність найманих працівників у промисловості становила 101,3 тис. осіб і скоротилася порівняно із 1990 р. більше, ніж наполовину. При цьому 24,6 % штатних працівників закінчили вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації, а 16,2 % – вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації [13].

Якщо у 1996 р. на промисловість припадало 52,9 % валової продукції галузей матеріального виробництва, то у 2001 р. ця частка скоротилася до 41,5 %. Аналогічно змінилася частка промисловості Сумської області у структурі ВДВ: якщо у 2005 р. на індустрію припадало 32,08 % створеної ВДВ, то у 2012 р. – лише 28,6 % [8].

Заради справедливості зазначимо, що в окремі роки і навіть періоди спостерігалось і зростання промислового виробництва (додаток В). Наприклад, у 2003 р. зростання обсягів виробництва становило в цілому по промисловості (щодо попереднього року) 117,1 %. Для добувної промисловості цей показник становив 105,3 %,

для обробної – 123,9 % (у 2004 р. стосовно 2003 р. дані показники становили відповідно 107,6, 106 і 107,5 %). Усе більше зростала частка добувної промисловості, натомість питома вага обробної промисловості зменшується. Якщо за підсумками 2007 р. на частку останньої припадало 68,1 % об'єму реалізованої промислової продукції, то за підсумками 2016 р. – лише 62,0 % [16].

Названі вище процеси призвели до суттєвого скорочення обсягів виробництва промислової продукції у більшості галузей, збіднення товарної структури виробництва і галузевої структури промисловості в цілому. Зменшилася і чисельність промислових підприємств: якщо у 2006 р. в області функціонувало 1064 промислові підприємства (це становило 5,1 % усіх промислових підприємств та організацій України, зареєстрованих в Єдиному державному реєстрі (ЄДРПОУ) і лише 16 % від кількості підприємств, що працювали на території області у 1990 р.), то у 2015 р., як уже вказувалося, їх залишилося 936. Частка збиткових промислових підприємств становила 38,7 % від загальної їх кількості. У 2006 р. рентабельність промислових підприємств становила 3,3 % (у 2000 р. вона становила 2,6 %) [9].

У структурі добувної промисловості зникла торфова підгалузь. На початку XXI ст. видобуток торфу ще залишався у Глухівському, Шосткинському, Кролевецькому, Конотопському районах. Близько 70 % торф'яних родовищ Сумської області мають площу менше 100 га, що зумовило будівництво малопотужних підприємств із виробництва торф'яних брикетів та видобутку кускового торфу на паливо, а також невеликих торфодільниць для заготівлі торфу на добрива. Хоча у регіоні знаходиться 88 родовищ торфу, із балансовим запасом 53893 тис. т [10], на сьогодні жодне із них не розробляється. Одним із найбільш великих підприємств торфової промисловості в області був Глухівський торфобрикетний завод, який відновив свою діяльність у 2007 р. і виробляв близько 40 тис. т торфобрикетів на рік, але сьогодні він не працює, а відповідний дозвіл на користування надрами анульовано.

Не вдалося забезпечити стабільне зростання виробництва у нафтогазовидобувній та нафтопереробній промисловості, хоча Качанівський ГПЗ – найпотужніший у системі ВАТ "Укрнафта" – щорічно приймає понад 2 млрд м³ газу, що становить 73 % загального видобутку компанії ВАТ "Укрнафта". Більше того, видобуток нафти і природного газу скорочується (рис. 1), тож зростання частки добувної промисловості у загальній вартості виробленої промислової продукції пояснюється ще більшим падінням у обробній промисловості.

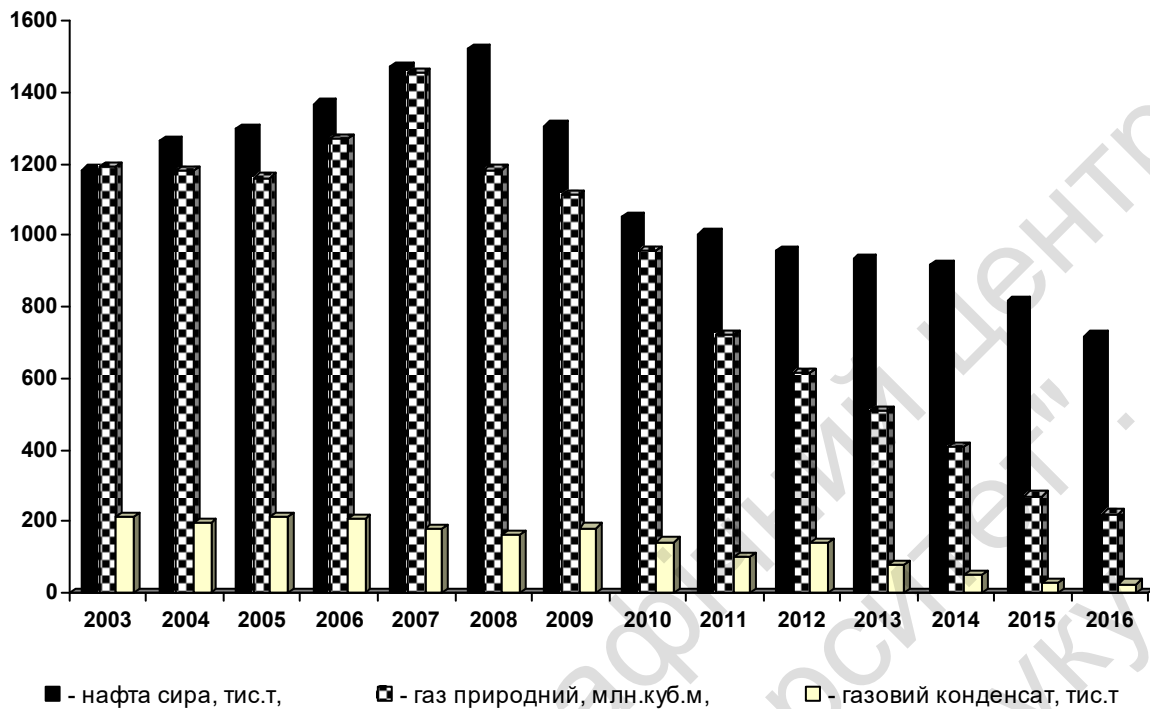

Рис. 1. Обсяги продукції добувної промисловості

Процеси деіндустріалізації охопили й головну галузь обробної промисловості – машинобудування [11]. Наприклад, обсяги виробництва металоконструкцій скоротилися майже у 80 разів, а виробництво відцентрових насосів – у 12 разів. Найбільш вагомою втратою у машинобудуванні стала закупка ВАТ "Селмі" (Сумські електронні мікроскопи), яке серійно випускало дослідницькі й аналітичні прилади та наукомістке технологічне устаткування і забезпечувало робочими місцями понад тисячу населення. Також зупинилися й дрібніші машинобудівні підприємства Сум: ВАТ "Сумсільмаш", ДП Сумський ремонтно-механічний завод, авторемзавод, АТ завод "Метал" [10]. В Охтирці припинили існування завод "Промзв'язок" і завод сільськогосподарського машинобудування, так само, як і ВАТ "Роменський завод поліграфічних машин", що був єдиним підприємством в Україні та СНД із виробництва паперорізальних машин. Його долю повторив і Роменський завод автоматичних телефонних станцій. Також припинили свою діяльність лебединські заводи "Темп" і станкових вузлів; зупинилися чи суттєво зменшили виробництво й багато інших підприємств: конотопські "Побутрадіотехніка", "Червоний металіст", дослідно-експериментальний завод "Райдуга"; ВАТ "Білопільський машинобудівний завод", Шосткинський завод "Фотомаш", Глухівський завод автомобільних причепів і багато інших.

Серед інших утрат варто виділити закупку чавуноливарного виробництва на ВАТ "Центролит" – єдиному в Сумському промвузлі підприємстві металургії, що мало потужність 91 тис. т чавуну на рік. Так, з економічної карти міста зникла чорна металургія, яка раніше давала до 2 % загального обсягу промислового виробництва (галузь була представлена виробництвом обжарювальних бурильних і ведучих труб у складі ПАТ "Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання" та ливарними цехами і дільницями на машинобудівних підприємствах).

Машинобудування й металургія – галузі промисловості Сумської області, де особливо добре помітні процеси деіндустріалізації [6; 7; 9]. За 2010–2016 рр. ви-

плавка сталі в Сумській області скоротилася майже у 10 разів, виробництво будівельних металоконструкцій – у 3,2 рази, інших металоконструкцій – майже у 23 рази, відцентрових насосів – у шість разів (порівняно із 2005 р. виробництво насосів у Сумській області у 2016 р. скоротилося майже у 38 разів) і цей перелік можна продовжувати. Лише у компресоробудуванні спостерігалася певна стабільність виробництва. Машинобудування та металообробка довгий час були найважливішими галузями у структурі промисловості Сумської області, частка машинобудування у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, починаючи з 2001 р., ніколи не опускалася нижче 25 %, а інколи навіть перевищувала 30 %. Наприклад, за підсумками 2005 р., машинобудування мало найвищу частку в загальному обсязі реалізованої продукції промислових підприємств (31,8 %) і найбільшу чисельність найманих працівників (43,9 % від загальної кількості зайнятих у промисловості) [10].

Названі вище процеси тією чи іншою мірою торкнулися більшості інших галузей промисловості Сумської області, що належать до групи А.

У галузях так званої групи Б негативні процеси прогресували значно повільніше, а окремі підгалузі навіть нарощували обсяги виробленої продукції. Наприклад, у складі легкої промисловості зросло виробництво взуття, суконь, чоловічих та жіночих костюмів. Хоча й тут не обійшлося без утрат – наприклад, у 2006 р. збанкрутіла Сумська суконна фабрика, продукція якої була відома на ринку пальтових тканин із 1916 р.

Демонстрували зростання обсягів виробництва й окремі підгалузі харчової промисловості, а її частка у вартості виробленої промислової продукції Сумської області перевищила 24 %.

Таке зростання питомої ваги харчової промисловості, на нашу думку, також є свідченням деіндустріалізації економіки регіону (у харчовій промисловості у 2002 р. було задіяно 7,4 % основних промислово-виробничих фондів Сумської області, 45 % яких уже було повністю зношена).

В усіх галузях харчової промисловості станом на 2003 р. налічувалося 245 підприємств, крім того, у сільськогосподарських підприємствах області працювало більше тисячі цехів з переробки сільськогосподарської продукції. Зокрема, збільшилося виробництво олії, пряників і печива, кондитерських виробів тощо. У 2003 р. на Сумську область припадало приблизно 5 % загальноукраїнського виробництва кондитерських виробів, мінеральних вод та безалкогольних напоїв, шоколаду (орієнтована на випуск шоколаду та шоколадних цукерок, а також кондитерських виробів Тростянецька кондитерська фабрика ВАТ "Крафт Якобз Сушард Україна" (нині ПрАТ "Монделіс Україна") володіла приблизно 38 % українського ринку шоколаду, а її продукція під ТМ "Корона" була самою рекламованою вітчизняною кондитерською продукцією в Україні). Доволі висока рентабельність цього підприємства, що коливалася в межах 40–50 %, пояснювалася зростаючим попитом населення на його продукцію не тільки у регіоні, а й в Україні та за кордоном [18].

Хоча й тут було втрачено цілу підгалузь – цукрову промисловість. В останнє в області цукор вироблявся у сезон цукроваріння 2006–2007 рр., а виробничі потужності більшості цукрових заводів було зруйновано (у вересні 2017 р. було відновлено роботу Миколаївського (Жовтневого) цукрового заводу завдяки інвестиціям із Азербайджану). Також суттєво протягом 2003–2010 рр. зменшилося виробництво яловичини – у 2,3 рази, свинини – у 3,5 рази, ковбасних виробів – у 5 разів. Відповідно питомою вагою регіонального харчового виробництва в загальнодержавному обсязі скорочувалася: 3,2 % – у 2000 р., 3,0 % – у 2001 р., 2,6 % – у 2002 р.

Крім цукрової промисловості, утрат зазнали й інші підгалузі – лише у Сумах зникли або зупинилися пивзавод, плодоовочеконсервний завод, м'ясокомбінат та багато інших підприємств [12]; особливо сильно постраждала молочна промисловість.

Чисельність працівників харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів Сумської області становила у 2002 р. 19,4 тис. осіб, скоротившись на 19 % порівняно із 2000 р. Найбільшу кількість працюючих було сконцентровано у таких видах економічної діяльності: молочна промисловість – 21,5 % від загальної середньооблікової чисельності працівників харчової промисловості, виробництво хліба та хлібобулочних виробів – 18,8 %, м'ясна промисловість – 13,5 %, виробництво цукру – 13,2 %, виробництво какао, шоколаду – 10,6 %, виробництво напоїв – майже 8 %, із них: виробництво етилового спирту – 4,2 %, пива – 2,2 % [18].

Висновки. Протягом останніх п'яти–шести років у структурі промисловості Сумської області продовжувалися певні негативні зміни, які тривають із початку XXI ст. Неухильно зростає частка добувної промисловості, яка за 2010–2015 рр. зросла від 16,4 до 28,8 %; натомість частка переробної промисловості скоротилася із 68,8 до 60,3 %. У складі останньої найвищою є частка харчової промисловості, яка за підсумками 2015 р. становила 17,8 %, а протягом наступного року зросла до 18,7 %; частка машинобудування у вартості виробленої продукції промисловості скоротилася до 14,3 %.

Як бачимо, машинобудування більше не є головною галуззю спеціалізації переробної промисловості, як це було протягом 2001–2014 рр. У 2001 р. частка машинобудування у вартості виробленої промислової продукції становила 28,9 %, у 2012 р. – 23,0% до підсумку, а у 2010 р. – 22,5 %. Найвищою розвитку машинобудування досягло у 2004–2005 рр., коли його частка перевищувала 31 % у вартості виробленої промислової продукції [10]. За підсумками 2014–2015 рр. хімічна промисловість із часткою 15–16 % потіснила машинобудуван-

ня із другого на третє місце, а його частка у 2016 р. поступилася виробництву і постачанню електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, які до промисловості можна віднести достатньо умовно.

У промисловості регіону збільшилося домінування низькотехнологічних виробництв, характерних для індустріального суспільства, що не потребують фахівців високої кваліфікації. У такі виробництва спрямована й основна частина інвестування, що стимулює розвиток високотехнологічної промисловості – 75 % інвестицій сьогодні в Україні спрямовуються у третій технологічний уклад. Через це відбувається втрата кваліфікації працівників, що обумовлює значні труднощі для відродження високотехнологічної промисловості у майбутньому. Промисловість Сумської області спирається на відсталу технологічну структуру, фактично відбувається консервація технологічної структури УРСР, що є вкрай негативною тенденцією. Приклади створення у регіоні нових, сучасних підприємств, таких, як хіміко-фармацевтичне "Kusum Pharm", що виробляє нестерильні лікарські засоби у твердих дозованих та рідких нестерильних лікарських формах чи завод з виготовлення упаковок для дитячого харчування "Gualarack Ukraine", який було введено в дію у 2017 р. – є, але вони поодинокі, і в цілому не рятують ситуації.

Іншою тенденцією стало збіднення галузевої структури промисловості, яке виражається у зникненні певних виробництв і навіть цілих підгалузей. Наприклад, у складі харчової промисловості майже зникла цукрова галузь, із якої фактично починалася промисловість регіону. З економічної карти області зникли підприємства, що спеціалізувалися на електронному й оптичному машинобудуванні, автомобілебудуванні, верстатобудуванні, суттєвих утрат зазнало важке машинобудування, і цей перелік можна продовжувати.

Список використаних джерел

1. Валовий регіональний продукт у 2015 році: стат. зб. / за ред. І. М. Нікітіної. – К., 2017.
2. Голиков А. П. Сумская область (экономико-географическая характеристика) / А. П. Голиков, Л. Г. Панасенко, С. П. Сонько и др. // Экономическая география. – 1987. – Вып. 39. – С. 107–121.
3. Гудзенко П. А. Сумська область: географічний нарис / П. Гудзенко. – К., 1958.
4. Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.09.2017).
5. Залесский К. И. Очерк природы и населения Сумского уезда Харьковской губернии / К. Залесский. – Харьков, 1915. – 19 с.
6. Корнус А. О. Деіндустріалізація регіонів України та її відображення у структурі зайнятості населення / А. Корнус // Наук. вісн. Чернівецьк. ун-ту. – 2013. – Вип. 672–673: Географія. – С. 113–116.
7. Корнус А. О. Деіндустріалізація чи постіндустріалізація: проблеми типології регіонів України / А. Корнус // Часопис соціально-економічної географії. – 2014. – Вип. 16 (1). – С. 117–122.
8. Корнус А. О. Картографування трансформації структури валової доданої вартості регіональних соціогеосистем України / А. Корнус // Проблеми безперервної географічної освіти та картографії. – 2014. – Вип. 20. – С. 66–69.
9. Корнус А. Географічні особливості трансформаційних процесів у машинобудівному комплексі Сумської області / А. Корнус, О. Корнус // Часопис соціально-економічної географії. 2015. – Вип. 18 (1). – С. 134–141.
10. Корнус А. О. Промисловість Сумської області (економіко-географічне дослідження) / А. О. Корнус, О. Г. Корнус. – Суми, 2017. – 136 с.
11. Корнус О. Г. Сучасний стан машинобудівного комплексу в Сумській області / О. Г. Корнус, О. О. Приходько // Наукові записки Сумськ. держ. пед. ун-ту імені А. С. Макаренка. Географічні науки. – 2014. – Вип. 5. – С. 64–69.
12. Корнус О. Сучасний стан промислового комплексу міста Суми / О. Корнус, А. Корнус // Часопис соціально-економічної географії. – 2013. – Вип. 15 (2). – С. 61–64.
13. Леонтьєва Г. Г. Економічна і соціальна географія Сумської області / Г. Леонтьєва. – Суми, 1999.
14. Леонтьєва Г. Г. Сумський промисловий вузол / Г. Леонтьєва. – Суми, 1996.
15. Леонтьєва Г. Г. Географія Сумської області: населення і господарство / Г. Г. Леонтьєва, А. О. Корнус. – Суми, 2006.

16. Обсяг реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності по Сумській області у 2016 році. Головне управління статистики у Сумській області. – URL : http://sumy.ukrstat.gov.ua/data/express/1486987487_e172702.doc (дата звернення: 13.06.2017).

17. Промисловість України у 2007–2010 роках: стат. зб. / за ред. Л. М. Овденко. – К., 2011. – 307 с.

18. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів (областей) на період до 2015 року / Л. В. Дейнеко, А. О. Коваленко, Л. В. Страшинська, Е. І. Шелудько; за ред. Л. В. Дейнеко. – К., 2004. – 212 с.

References

1. Valovyy regional'nyy produkt u 2015 rotsi: Statystychnyy zbirnyk / Za red. I.M. Nikitinoyi. K., 2017.

2. Golikov A. P. Sums'kaya oblast (ekonomiko-geograficheskaya karakteristika) / A. P. Golikov, L. G. Panasenko, S. P. Sonko, L. S. Shulzhenko // Ekonomicheskaya geografiya. 1987. Vyp. 39. S. 107-121.

3. Hudzenko P. A. Sums'ka oblast': heohrafichnyy narys. K., 1958.

4. Zaynyate naselennya za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti ta rehionamy / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennya: 27.09.2017).

5. Zaleskiy K. I. Ocherk prirody i naseleniya Sumskogo uezda Harkovskoy gubernii. Harkov, 1915. 19 s.

6. Kornus A. O. Deindustrializatsiya rehioniv Ukrainy ta yiyi vidobrazhennya u strukturі zaynyatosti naselennya // Nauk. visnyk Chernivets'koho un-tu. 2013. Vyp. 672-673 : Heohrafiya. S.113-116.

7. Kornus A. O. Deindustrializatsiya chy postindustrializatsiya: problemy typolohiyi rehioniv Ukrainy // Chasopys sotsial'no-ekonomichnoyi heohrafiyi. 2014. Vyp. 16 (1). S. 117-122.

8. Kornus A. O. Kartohrafuvannya transformatsiyi struktury valovoyi dodanoyi vartosti rehional'nykh sotsioheosystem Ukrainy // Problemy bezpererivnoyi heohrafichnoyi osvity ta kartohrafiyi. 2014. Vyp. 20. S. 66-69.

9. Kornus A. Heohrafichni osoblyvosti transformatsiynykh protsesiv u mashynobudivnomu kompleksi Sums'koyi oblasti / A. Kornus, O. Kornus // Chasopys sotsial'no-ekonomichnoyi heohrafiyi. 2015. Vyp. 18 (1). S. 134-141.

10. Kornus A. O. Promyslovist' Sums'koyi oblasti (ekonomiko-heohrafichne doslidzhennya) / A. O. Kornus, O. H. Kornus. Sumy, 2017. 136 s.

11. Kornus O. H. Suchasnyy stan mashynobudivnoho kompleksu u Sums'koyi oblasti / O. H. Kornus, O. O. Prykhod'ko // Naukovi zapysky Sums'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni A. S. Makarenka. Heohrafichni nauky. 2014. Vyp. 5. C. 64–69.

12. Kornus O. Suchasnyy stan promyslovoho kompleksu mista Sumy / O. Kornus, A. Kornus // Chasopys sotsial'no-ekonomichnoyi heohrafiyi. 2013. Vyp. 15 (2). S. 61–64.

13. Leont'yeva H. H. Ekonomichna i sotsial'na heohrafiya Sums'koyi oblasti. Sumy, 1999.

14. Leont'yeva H. H. Sums'kyy promyslovyy vuzol. Sumy, 1996.

15. Leont'yeva H. H. Heohrafiya Sums'koyi oblasti: naselennya i hospodarstvo / H. H. Leont'yeva, A. O. Kornus. Sumy, 2006.

16. Obsyah realizovanoyi promyslovyoi produktsiyi za osnovnyimi vydamy diyal'nosti po Sums'koyi oblasti u 2016 rotsi. Holovne upravlinnya statystyky u Sums'koyi oblasti. – URL : http://sumy.ukrstat.gov.ua/data/express/1486987487_e172702.doc (data zvernennya: 13.06.2017).

17. Promyslovist' Ukrainy u 2007-2010 rokakh: statystychnyy zbirnyk / Za red. L. M. Ovdenco. K., 2011. 307 s.

18. Stratehiya rozvytku kharchovoyi promyslovosti Ukrainy ta yiyi rehioniv (oblastey) na period do 2015 roku / L. V. Deyneko, A. O. Kovalenko, L. V. Strashyn'ska, E. I. Shelud'ko / Za red. L. V. Deyneko. K., 2004. 212 s.

Надійшла до редколегії 16.10.17

А. Корнус, канд. геогр. наук, доц., О. Корнус, канд. геогр. наук, доц.
Сумский государственный педагогический университет имени А. С. Макаренко, Сумы, Украина

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ СУМСКОЙ ОБЛАСТИ В НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

Рассмотрены трансформации отраслевой и территориальной структуры промышленности Сумской области. Проанализировано доли отдельных отраслей промышленности региона в стоимости произведенной промышленной продукции, выяснено их динамику. Установлено уменьшение удельного веса промышленности в структуре валовой добавленной стоимости, создаваемой в регионе, равно как и в структуре занятости населения Сумской области, что свидетельствует о деиндустриализации экономики региона. Также установлено, что главной отраслью обрабатывающей промышленности по стоимости производимой продукции является пищевая промышленность, зато машиностроение, долгое время имевшее наибольшую долю в промышленности, как по стоимости продукции, так и по количеству работников, переместилось на третье место, пропустив вперед еще и химическую промышленность. Исследовано обеднение отраслевой и разрежение территориальной структуры промышленного комплекса региона.

Ключевые слова: трансформация, добывающая промышленность, обрабатывающая промышленность, отрасли промышленности, деиндустриализация, Сумская область.

A. Kornus, PhD Geography, Associate Professor, O. Kornus, PhD Geography, Associate Professor
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE TRANSFORMATION OF INDUSTRY OF THE SUMY REGION AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Transformation of the industrial and territorial structure of industry in the Sumy region is considered. The shares of certain industries of the region in the value of manufactured industrial products have been analyzed, their dynamics has been clarified. The leading role (62% of value of the sold products) is belongs to the manufacturing industry. In the structure of the latter, the leading role belongs to the food industry (18.7%), machine-building (14.7%), and chemical industry (14.8%).

The reduction of percentage of the industry in the structure of the gross added value which creating in the region, as well as in the employment structure of the population of the Sumy region has been established, which indicates deindustrialization of the regional economy. For the years 2005–2008 the percentage of workers employed in the region's industry has decreased from 28.9% to 27.09%, and for 2009-2012 this figure was further reduced – up to 26.15% of all employed in the economy. In 2006, the average annual number of employees in industry was amounted to 101.3 thousand people and decreased compared to 1990 more than half. If in 1996 industry accounted for 52.9% of the gross output of the material production sectors, but in 2001 this share was fell to 41.5%. Similarly, the share of industry in the Sumy region in the structure of the gross added value was changed – if in 2005 the industry accounted for 32.08% of the gross added value created, in 2012 – only 28.6%.

It is also established that the food industry now is the main branch of manufacturing industry, but the machine-building industry, which for a long time had the largest percentage in industry, both in terms of the cost of production and the number of workers, moved to the third place, skip ahead the chemical industry. The depletion and dilution of the territorial and branches structure of the industrial complex of the region were investigated. From the economic map of the region were disappear the enterprises that specialized in electronic and optical engineering, automotive, machine-tool construction, lost significant engineering machinery, sugar, canned fruit and vegetables industry, and this list can continue.

Keywords: transformation, mining industry, manufacturing industry, industries branches, deindustrialization, Sumy region.